

Универзитет у Београду - Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП

СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

**НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП
„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ
СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”**

Београд, 6. децембар 2016.

ЗБОРНИК РАДОВА

Београд, 2016.

„СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА
И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”

ЗБОРНИК РАДОВА
научни скуп националног значаја
Београд, 6. децембар 2016.

Издавач:

Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију (ИЦФ)
11000 Београд, Високог Стевана 2
www.fasper.bg.ac.rs

За издавача:

Проф. др Снежана Николић, декан

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Миле Вуковић

Уредници:

Проф. др Александар Југовић

Проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић

Доц. др Александра Грбовић

Рецензенти:

Проф. др Мирко Филиповић, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Бранислав Бројчин, Универзитет у Београду – Факултет
за специјалну едукацију и рехабилитацију

Проф. др Мирослав Бркић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

Дизајн насловне стране:

Зоран Јованковић

Компјутерска обрада текста:

Биљана Красић

Зборник радова ће бити публикован у електронском облику – ЦД.

Тираж: 200

ISBN 978-86-6203-089-4

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 27.12.2016. године, Одлуком бр. 3/171 од 29.12.2016. године, усвојило је рецензије рукописа Зборника радова „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ”, групе аутора, који су уредили проф. др Александар Југовић, проф. др Мирјана Јапунца-Милисављевић и доц др Александра Грбовић.

Зборник је настао као резултат пројекта „СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ СМЕТЊАМА И ПРОБЛЕМИМА У ПОНАШАЊУ” чију реализацију је сопственим средствима подржао Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Став дефектолога према инклузивном образовању

Данијела ИЛИЋ-СТОШОВИЋ*
Гордана ОДОВИЋ*
Снежана НИКОЛИЋ*
Марица ЛАЗОВИЋ**

*Универзитет у Београду – Факултет за
специјалну едукацију и рехабилитацију
**ОШ „Миодраг В. Матић”, Ужице

Резиме

Основни циљ овог истраживања је да се утврди које позитивне и негативне утицаје инклузивног образовања на социјални и емоционални развој, као и на образовање деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом перципирају дефектолози у нашој земљи.

Узорак истраживања чинило је 90 дефектолога запослених у 11 основних школа за образовање деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. За прикупљање потребних података коришћен је Упитник, креиран за потребе овог истраживања. Упитник се састојао из општег дела (социо-демографски подаци) и 20 питања отвореног типа, која чине посебан део упитника. За потребе овог рада приказани су одговори испитаника на шест питања.

Добијени резултати показују да се позитивни утицаји инклузивног образовања перципирају у оквиру социјалног развоја деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, а негативни у оквиру квалитета образовања. Ипак, и када дефектолози перципирају неке позитивне ефекте инклузивног образовања, они и даље у доминантном броју перципирају значајан удео негативних ефеката (по 95,6% на социјални и емоционални развој и 97,8% на квалитет едукације). Регион у коме су дефектолози запослени, као и образовни профил утичу на став дефектолога према инклузивном образовању.

Кроз добијене резултате можемо сагледати начин како дефектолози генерално виде бенефит и сврху инклузије, али и како дефектолози перципирају тренутне ефекте инклузивног образовања у нашој земљи.

Кључне речи: дефектолог, инклузија, развој

УВОД

Инклузивно образовање не представља само укључивање деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом у редовне васпитно-образовне установе, већ подразумева непрекидан процес, позитивну промену, васпитање и образовање за све, учење и учешће у заједници (Кафејдџић, 2015).

Бројна истраживања, како наводе Аврамидис и Норвич (Avramidis & Norwich, 2002), показују да су ставови наставника према инклузији позитивнији уколико наставници верују да школе треба да образују и децу са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, уколико су мање наклоњени ауторитарности и мање конзервативни, што је у складу са претпоставкама успешне инклузије, као што су: свако може да учи, учествује и доприноси, сви имамо ту одговорност и прилику да сваком пружимо шансу да се укључи и пружи свој допринос и слично (Масликовић, 2015). Досадашња истраживања о ставу према инклузивном образовању у нашој земљи обухватала су наставнике редовне наставе, док се став дефектолога није испитивао.

Основни циљ овог истраживања је да се утврди које позитивне и негативне утицаје инклузивног образовања на социјални и емоционални развој, као и на едукацију деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом перципирају дефектолози у нашој земљи. Како су дефектолози једини стручњаци едуковани за рад са овом популацијом, и како их, судећи по резултату великог броја истраживања (Арсеновић-Павловић, Ешкировић, Јаблан, 2005; Ковачевић и Радовановић, 2005; Илић-Стошовић и сар., 2012; Илић-Стошовић и Николић, 2013), наставници перципирају као главни извор подршке, испитивање њиховог мишљења о позитивним и негативним утицајима инклузивног образовања може дати смернице за побољшање, али и јаснији увид у факторе који развијају уздржаност дефектолога према овом виду образовања. У складу са постављеним циљем истраживања, пошло се од хипотезе да дефектолози перципирају више негативних него позитивних утицаја инклузије на развој и образовање деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак истраживања чинило је 90 дефектолога запослених у 11 основних школа за образовање деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Дистрибуција испитаника према установи у којој раде приказана је у Табели 1.

Табела 1. Дистрибуција испитаника према установи у којој раде

Назив установе	N	%
Основна школа „Свети Сава”, Бајина Башта	3	3,3%
ШОСО „11. октобар”, Лесковац	12	13,3%
Школа за оштећене слухом-наглуве „Стефан Дечански”, Београд	17	18,9%
Школски центар са домом ученика „Доситеј Обрадовић”, Суботица	19	21,1%
Основна школа „Нада Пурић”, Ваљево	4	4,4%
Основна школа „Миодраг Матић”, Београд	6	6,7%
ШОСО „Милан Петровић”, Нови Сад	3	3,3%
Школа са домом за ученике оштећеног слуха, Крагујевац	8	8,9%
Основна школа за образовање ученика са сметњама у развоју „Миодраг В. Матић”, Ужице	15	16,7%
Специјална школа са домом ученика „Бубањ”, Ниш	1	1,1%
Основна школа „Херој Пинки”, Бачка Паланка	2	2,2%
Укупно	90	100,0%

Највећи број испитаника (19 или 21,1%) је запослено у Школском центру са домом ученика „Доситеј Обрадовић” у Суботици, у Школи за оштећене слухом-наглуве „Стефан Дечански” у Београду (17 или 18,9%), у Основној школи за образовање ученика са сметњама у развоју „Миодраг В. Матић” у Ужицу (15 или 16,7%) и у ШОСО „11. октобар” у Лесковцу (12 или 13,33%) (Табела 1). Дистрибуција испитаника према региону у коме су запослени показује да је највећи број испитаника (31 или 34,50%) запослено у Централној Србији, 24 испитаника (26,70%) у Војводини, нешто мањи број (22 или 24,40%) испитаника запослен је у Западној Србији, а 13 испитаника (14,40%) је запослено у Јужној Србији. По уже стручном звању, највећи број (38 или 42,2%) испитаника је сурдолог, 14 испитаника (15,6%) је олигофренолог, по седам испитаника (по 7,8%) су логопеди и соматопеди, док је свега по два (по 2,2%) испитаника тифлолог и специјални педагог. Најзаступљенији су испитаници (37 или 41,1 %) између 11 и 20 година радног стажа, 28 испитаника (31,1%) има до 10 година радног стажа, 18 испитаника (20,0%) има између 21 и 30 година радног стажа, док седам испитаника (7,8%) има више од 30 година радног стажа. У узорку су доминирали испитаници женског пола (95,6%). Истраживање је спроведено током школске 2015/16. године. Основна метода примењена у овом истраживању јесте дескриптивна. За прикупљање потребних података коришћен је Упитник, креиран за потребе овог истраживања. Упитник се састојао из општег дела, који се односио на социо-демографске податке испитаника (пол, установа, године радног стажа, образовни профил, степен стручне спреме) и 20 питања отвореног типа, која чине посебан део упитника. За потребе овог рада биће приказани одговори испитаника на шест питања. Анкетирање је било на добровољној бази и анонимно.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА СА ДИСКУСИЈОМ

Приликом попуњавања анкете испитаници су замољени да наведу, који су по њиховом мишљењу, најпре позитивни, а на следећем питању и негативни утицаји инклузивног образовања на социјални и емоционални развој, као и на квалитет едукације деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. У обради података, прво су сређени подаци о броју испитаника који је навео позитивне и негативне утицаје, а потом и извршена квалитативна обрада одговора.

Табела 2. Дистрибуција испитаника према перципирању позитивних и негативних утицаја инклузивног образовања

Аспект развоја	Наведите позитивне утицаје	Наведите негативне утицаје
Социјални развој	64 (71,1%)	86 (95,6%)
Емоционални развој	54 (60%)	86 (95,6%)
Квалитет образовања	36 (40%)	88 (97,8%)

Добијени резултати показују да, када је реч о позитивним утицајима инклузивног образовања, дефектолози у највећем броју истичу утицаје на социјални развој деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, док је значајно мањи број испитаника навео да

има утицаја на квалитет образовања. Ипак, и када дефектолози перципирају неке позитивне ефекте инклузивног образовања, као што је то случај са социјалним развојем, они и даље у доминантном броју перципирају значајан удео негативних ефеката (по 95,6% на социјални и емоционални развој и 97,8% на квалитет едукације). Како циљ овог истраживања није био квантитативно утврђивање, већ квалитативна анализа одговора (шта испитаници наводе као разлоге позитивног, односно негативног утицаја), у тексту који следи биће приказани позитивни и негативни ефекти инклузије, према мишљењу испитаника.

На питање „Који су, према Вашем мишљењу, позитивни утицаји инклузивног образовања на социјални развој деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом?” највећи број испитаника (29 или 18,56%) наводи укључивање ове деце у социјалну средину, седам испитаника (4,48%) наводи да је то интеракција са децом опште популације, шест (3,84%) испитаника мисли да се на тај начин обезбеђује боља социјална инклузија у одраслом добу, док осталих 22 испитаника (14,08%) наводе да позитивно утиче на децу са сметњама у развоју и инвалидитетом и делује стимулативно на њихов развој, док су неки испитаници навели да има позитивних утицаја, али да они зависе искључиво од самог оштећења детета. Велики број истраживања који је испитивао став наставника редовне наставе према инклузивном образовању деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом у нашој земљи (Бројчин, 2008; Јаблан, Станимировић, Грбовић, 2009; Ђевић, 2009; Одовић, 2013; Попадић, 2013) дошао је до податка да и наставници редовне наставе, као што је то случај и у нашем истраживању, исказују позитиван став према инклузији само деце са лакшим оштећењима. Резултати истраживања које је спровела Ђевић (2009) показују да наставници редовне наставе сматрају да инклузивно образовање има подједнак позитиван утицај на групу ђака са и без тешкоћа у развоју и инвалидитетом, јер ученицима са овим тешкоћама омогућава прилагођавање на живот у средини ученика без тешкоћа, а ученицима без тешкоћа у развоју помаже да смање предрасуде према групи ученика са тешкоћама. Истраживање које су спровели Станчић и Станисављевић-Петровић (2013) о мишљењима васпитача о добробитима укључивања деце са тешкоћама у развоју у редовне вртичке групе показало је другачије резултате од оног које је спровела Ђевић (2009). Наиме, васпитачи перципирају добробит углавном за децу са тешкоћама у развоју, а овај став је условљен мишљењем васпитача о инклузији и њихове жеље да се лично ангажују у раду са овом децом.

Као негативне утицаје овог вида образовања на социјални развој деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом 34 испитаника наводи да су деца са сметњама у развоју и инвалидитетом изолована и неприхваћена од стране друге деце, 22 испитаника сматра да се јављају емоционални проблеми код деце са сметњама у развоју и инвалидитетом (наводе да су то трајне последице, повлачење у себе, нестабилност, појава агресивности и беса, као и да се осећају мање вреднима), 13 испитаника сматра да има пуно негативних утицаја, али их нису наводили. Осам испитаника као негативне утицаје наводе да се деци са сметњама у развоју и инвалидитетом премало посвећује пажња, остали испитаници наводе као негативне утицаје то да су деца са сметњама у развоју и инвалидитетом на самом старту већ маркирана и етикетирана, да нема напретка итд. Два испитаника су се сложила да има негативних утицаја, али нису навели који су то утицаји. На

питање „Који су, према Вашем мишљењу позитивни утицаји инклузивног образовања на емоционални развој деце са тешкоћама у учењу и развоју?” уочавамо да 32 испитаника (37,21%) наводе да су позитивни утицаји осећај припадности, прихваћеност од стране деце типичне популације, 17 испитаника (19,77%) сматра да се развијају позитивни емоционални односи, три (3,49%) наводе као позитивне утицаје развој самопоуздања код деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, док два испитаника (2,33%) верују да има више позитивних утицаја на родитеље деце са сметњама у развоју и инвалидитетом, него на саму децу. Као негативне утицаје инклузивног образовања на овај аспект развоја деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, 37 (42,4%) испитаника наводи трајне негативне последице на емоционални развој детета са сметњама у развоју и инвалидитетом, 24 (27,2%) испитаника сматра да се код ове деце јавља анксиозност и повлачење у себе, 12 (13,5%) испитаника наводи појаву осећаја мање вредности код деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Седам (7,8%) испитаника сматра да ова деца постају још више изолована, два (2,3%) испитаника наводе да има много негативних утицаја, док један (1,1%) испитаник сматра да је то мања усредсређеност на дете са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Три (3,4%) испитаника, која сматрају да има негативних утицаја, исте нису навели. Како наводе Карић, Мишић и Корда (2014:544) „професори разредне наставе који предају старијим инклузивним разредима, опажају инклузивну децу као мање прихваћену од стране вршњака и родитеља друге деце, као и мање адаптирану. Овај податак заправо не говори о самим ставовима професора разредне наставе, већ пре о социјалном статусу инклузивне деце унутар групе, односно одељења, за који је показано ранијим истраживањима да је лошији од статуса деце без сметњи (нпр. Bakaloglu, 2010)”. Резултати наведеног истраживања, могу бити схваћени као својеврсна потврда онога што дефектолози у нашем узорку перципирају као изузетно негативан утицај инклузије на емоционални развој деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом.

Као позитивне утицаје овог облика образовања на квалитет едукације деце са тешкоћама у развоју 23 (25%) испитаника наводи стимулативни ефекат вршњачке групе на образовање ове деце, два (2,2%) испитаника сматра да су позитивни утицаји то што ови ученици имају могућности за рад по ИОП-у. Исти број (2 или 2,2%) испитаника сматра да позитивних утицаја има само код деце која су очуваних интелектуалних способности, два (2,2%) наводе да позитивних утицаја има само у нижим разредима, по два (по 2,2%) испитаника наводе да има позитивних утицаја и да их има мало, да је индивидуални приступ овим ученицима позитивни утицај, као и да деца путем инклузивног образовања добијају виши степен образовања. Један (1,1%) испитаник наводи као позитивне утицаје сналажење у учионици и поштовање школских правила. Негативни утицаји, према мишљењу испитаника су: нестручност учитеља и наставника за рад са овом децом (32 или 36%), обим и интензитет градива који се обрађује у редовним одељењима (12 или 13,5%), 11 (12,4%) испитаника сматра да у оваквом образовању не постоји значајан напредак деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом (11 или 12,4%), неадекватан кадар, као и неадаптираност учионица и школа за децу са сметњама у развоју и инвалидитетом (7 или 7,9%). Шест (6,7%) испитаника сматра да постоји много негативних утицаја, али нису навели који су то, док по пет испитаника (по 5,6%) као негативне

утицаје наводи да се јавља фрустрираност и повлачење у себе код деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, као и да се у инклузивном образовању не посвећује довољно пажње овој деци. Четири (4,5%) испитаника сматра да недостаје рад у малим групама, који је од значаја за децу са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, три (3,4%) испитаника наводе да су негативни утицаји заправо непостојање адекватних програма у складу са сметњом и инвалидитетом. Два (2,2%) испитаника сматра да су негативни утицаји непостојање дефектолога у редовним школама, док један (1,1%) испитаник сматра да је то несврсисходност. Према резултатима неких истраживања спроведених на узорку наставника редовне наставе (Ћук, 2006; Ђевић, 2009), изгледа да и ова група наставника има исте стрепње као и дефектолози, али су њихове стрепње фокусиране на децу без тешкоћа у развоју. Наиме, у поменутих истраживањима наставници су највише изражавали бојазан да би, увођењем детета са тешкоћама у развоју и инвалидитетом у редовно одељење, занемарили остатак одељења, као и да би академски успех таквог одељења био значајно нижи, него успех одељења које није инклузивно.

Статистичке анализе показују да постоји повезаност између перцепције позитивних утицаја инклузије на квалитет едукације деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом и региона у коме су дефектолози запослени ($X^2=9,967$; $p<0,05$), као и образовног профила дефектолога ($X^2=9,214$; $p<0,05$). Наиме, доминантан број испитаника из Централне Србије има овакво мишљење у односу на све друге испитане регионе, док дефектолози-сурдолози у доминантном броју перципирају позитивне утицаје инклузивног образовања на квалитет едукације деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом. Ови резултати захтевају детаљније истраживање разлога за овакве разлике међу регионима и образовним профилима, али у овом тренутку, може се извући емпириски непотврђена претпоставка, да су овакве разлике производ разлика у улагању локалних самоуправа у спровођење инклузивног образовања, као и перцепцијама дефектолога о досадашњим ефектима инклузије на популацију деце за коју су обучени за рад.

ЗАКЉУЧАК

Резултати овог истраживања, недвосмислено показују да дефектолози увиђају како позитивне, тако и негативне утицаје инклузивног образовања на социјални и емоционални развој, као и на квалитет образовања деце са тешкоћама у учењу и развоју. Податак, да се највећи број наставника изјаснио о позитивном утицају инклузије на социјални развој, а негативном утицају на квалитет образовања ове деце, можемо разумети као начин како дефектолози генерално виде бенефит и сврху инклузије, али и како дефектолози перципирају тренутне ефекте инклузивног образовања у нашој земљи. Тачније, инклузија је, према мишљењу дефектолога, пре свега оријентисана на социјализацију, али се на квалитету образовања значајно губи. Овакав став може бити одраз реалног стања, али и одраз традиционалног веровања да специјално образовање даје боље ефекте у академском постигнућу деце са тешкоћама у развоју и инвалидитетом.

Основно ограничење овог истраживања огледа се у малом узорку, те сасвим поуздане закључке није могуће извести. Ипак, истраживање је извршено у четири региона у Србији, те се његови резултати могу прихватити као уводна студија у изучавању става

дефектолога према инклузивном образовању. Коришћење нестардандизованог упитника за процену става према ефектима инклузивног образовања, такође, је био ограничавајући фактор за компарацију добијених резултата.

ЛИТЕРАТУРА

1. Arsenović-Pavlović, M., Eškirović, B., Jablan, B. (2005). Mišljenje nastavnika specijalnih škola o svom položaju i o promenama u školi. U: Golubović i sar. (2005). *Smetnje i poremećaji u razvoju kod dece oštećenog vida*, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd: 307-362.
2. Avramidis, E. & Norwich, B. (2002). Teachers attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European Journal of Special Needs Education*. 17 (2): 129-147.
3. Brojčin, B. (2008). Stavovi dece tipičnog razvoja prema vršnjacima s intelektualnom ometenošću. U: D. Radovanović (Ur.): *U susret inkluziji-dileme u teoriji i praksi*, 251-266.
4. Ćuk, M. (2006). *Potreba nastavnog i stručnog osoblja za osnaživanjem u radu sa decom sa smetnjama u razvoju*. Novi Sad: Naša škola.
5. Đević, R. (2009). *Spremnost nastavnika osnovne škole da prihvate učenike sa teškoćama u razvoju*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
6. Ilić-Stošović, D., Nikolić, S., Ilić, S., Drčelić, M. (2012). Identifikacija potreba vaspitača za podrškom u realizaciji inkluzivnog vaspitanja i obrazovanja. *Beogradska defektološka škola*, 18(2), 53: 359-368.
7. Ilić-Stošović, D., Nikolić, S. (2013). Identifikacija teškoća u izradi Individualnih obrazovnih planova. U: M. Gligorović (Ur.). *Novine u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju: 139-156.
8. Jablan, B., Stanimirov, K., Grbović, A. (2009). *Realnost i perspektiva inkluzivnog obrazovanja dece sa oštećenim vidom u našoj sredini*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
9. Karić, T., Mihić, V., Korda, M. (2014). Stavovi profesora razredne nastave o inkluzivnom obrazovanju dece sa smetnjama u Razvoju. *Primenjena psihologija*, 7 (4): 531-548.
10. Kafejdžić, L. (2015). Stručno usavršavanje nastavnika za odgojno-obrazovni rad u inkluzivnim odjeljenjima. U: *Unapređenje obrazovnog sistema u oblasti primjene inkluzivnih principa podučavanja: 9-22*, Sarajevo: Amos Graf.
11. Kovačević, J., Radovanović, I. (2005). Pripremljenost redovnih škola za inkluzivno obrazovanje. *Zbornik rezimea sa Međunarodnog naučnog skupa Specijalna edukacija i rehabilitacija – koraci i iskoraci*, Defektološki fakultet, Beograd: 23-24.
12. Masliković, D. (2015). Elementi za implementaciju inkluzivnosti. *Kultura*, 147: 226-241.
13. Odović, G. (2013). Inkluzivno obrazovanje učenika sa motoričkim poremećajima u srednjim školaama u evropskim zemljama. U: S. Nikolić, D. Ilić-Stošović, M. Stošljević (Ur.): *Stručni saradnik u inkluzivnom obrazovanju*, Društvo defektologa Srbije, Beograd, str. 155-188.
14. Popadić, M. (2013). *Obrazovanje nastavnika i stav prema inkluziji (Diplomski rad)*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
15. Stančić, M., Stanislavljević Petrović, Z. (2013). Mišljenje vaspitača o koristima od inkluzije i načinima njenog ostvarivanja. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, 12 (3): 353-369.

ATTITUDE OF SPECIAL EDUCATION TEACHERS TOWARDS INCLUSIVE EDUCATION

Danijela Ilić-Stošović*, Gordana Odović*, Snežana Nikolić*, Marica Lazović**

*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

**Elementary School "Miodrag V. Matić", Užice

Summary

The main aim of this research was to examine factors that are perceived as good and bad effects of inclusive education on social and emotional development of children with developmental difficulties and disabilities, as much as on the quality of their education.

The sample was made of 90 special education teachers from 11 special schools in Serbia. To gather the necessary data was used questionnaire, created for the purpose of this research. The questionnaire consisted of a general part (socio-demographic data), and 20 open-ended questions, which constitute a special part of the questionnaire. For the purposes of this paper, we will present the responses to six questions.

The results show that the positive effects of inclusive education are perceived within the social development of children with developmental difficulties and disabilities, and negative in the context of the quality of education. However, when special education teachers perceived positive effects of inclusive education, there are still a dominant number of perceived negative effects of a significant share (95.6%, according to the social and emotional development, and 97.8% of the quality of education). A region in which the special education teachers employed, as well as the educational profile affects the position of special education teachers towards inclusive education.

These results can be understood as how special education teachers generally see the benefit and purpose of inclusion, but also how special education teachers perceive the current effects of inclusive education in our country.

Key words: special education teacher, inclusion, development